

En analys av äganderätten och intrångsansättning

An analysis of private ownership and compensation for intrusion

Viktor Holfve

Kandidatarbete • 15 hp

Jägmästarprogrammet

Kandidatarbeten, Nr 3

Umeå 2018

En analys av äganderätten och intrångsersättning

An analysis of private ownership and compensation for intrusion

Viktor Holfve

Handledare: Tommy Lundgren, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för skogsekonomi

Examinator: Camilla Widmark, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för skogsekonomi

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Kandidatarbete i skogsvetenskap med företagsekonomisk inriktning

Kurskod: EX0593

Program/utbildning: Jägmästarprogrammet

Kursansvarig inst.: Institutionen för skogsekonomi

Utgivningsort: Umeå

Utgivningsår: 2018

Omslagsbild: Viktor Holfve

Serietitel: Kandidatarbeten

Delnummer i serien: 3

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: intrångsersättning, investeringsteori, äganderätt, infringement, investment theory, ownership

Sammanfattning

Eftersom svenskt skogsbruk är viktigt för både privatekonomin men också samhällsekonomin då det exporteras mycket träråvara från Sverige så är det viktigt att skogsbruket är lönsamt och effektivt. För att skogsbruket ska lyckas vara lönsamt, effektivt och attraktivt krävs det att skogsbrukande ska vara enkelt. I denna studie har äganderätten undersökts och hur den skyddas för svenska skogsägare samt hur ersättningsreglerna ser ut när mark behöver exproprieras. Kan mark exproprieras utan att ersättning utgår till ägaren? Frågan ställs eftersom under tiden denna studie skrivs pågår en rättslig process där enskilda personer har stämt staten som hävdar att de inte har rätt till ersättning när deras mark har exproprierats.

Enligt lagtext är äganderätten inte absolut och finns inte definierad i något lagrum. Men den skyddas indirekt av regeringsformen, Europakonventionen och EU:s stadga om grundläggande rättigheter.

Annans egendom kan enligt lag exproprieras då ett *angeläget allmänt intresse* alternativt *det allmännas intresse* och då *samhällsnyttan kräver det*. Dessa tre termer är svår-definierade och skiljer sig från fall till fall där domstolen prövar frågan och dömer utifrån varje enskilt fall. Vid expropriation av mark betalas ersättning ut enligt miljöbalkens bestämmelser och expropriationslagens bestämmelser. Centralt för dessa är att den pågående markanvändningen skall ha försvåras för att ha rätt till ersättning.

Försvagad äganderätt kan påverka skogsbruket negativt då investeringar i skog ses som mycket riskfyllt och potentiellt ej lönsamt när det finns risk för expropriation utan ersättning.

Nyckelord: intrångsersättning, investeringsteori, äganderätt

Summary

Because Swedish forestry is important for both the private economy and society as it exports a lot of wood-based raw material from Sweden, it is important that forestry is profitable and efficient. For forestry to be profitable, efficient and attractive, forestry must be simple. In this study, ownership has been investigated and how it is protected for Swedish forest owners and how the compensation rules look when land is being expropriated. Can land be expropriated without compensation to the owner? The question is asked because during the course of this study, a legal process is being conducted where individuals have sued the state claiming that they are not entitled to compensation when their land has been expropriated.

According to the law, ownership is not absolute and is not defined in any legislation or other governing body. But it is protected indirectly by the government, the Europe Convention and the EU Charter of Fundamental Rights.

A person's property can be expropriated by law, then an *urgent public interest* or the *public's interest* and when *social benefit requires it*. These three terms are hard to define and differ from case to case where the court examines the question and judges based on each case. In the event of expropriation of land, compensation is paid according to the provisions of the Environmental Code and the provisions of the Expropriation Act. Central to these is that the ongoing land use must have been made difficult to have the right to compensation.

Weakened ownership can adversely affect forestry, as investment in forests could be considered to be highly risky and not profitable when there is a risk of expropriation without compensation.

Keywords: *infringement, investment theory, ownership*

Förord

Jag vill tacka min handledare Tommy Lundgren för en bra stöttning och tips på infallsvinklar inför denna studie. Varför jag valde att skriva om äganderätt och intrångsersättning grundar sig i att det pågår en debatt i Sverige om hurvida skogsägares marker är skyddade eller inte från expropriation av olika slag.

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	5
1.1	BAKGRUND.....	5
1.2	SYFTE.....	6
1.3	BEGRÄNSNINGAR	6
2	MATERIAL OCH METODER	7
3	RESULTAT	8
3.1	ÄGANDERÄTTEN.....	8
3.1.1	<i>Ersättning vid expropriering av mark</i>	9
3.1.2	<i>Lämplig ersättning enligt Coase-teorin</i>	12
3.1.3	<i>Ekonomisk investeringsteori vid skogliga beslut</i>	13
4	DISKUSSION	15
4.1	KONSEKVENSER FÖR DEN ENSKILDA SKOGSÄGAREN	15
4.2	INVESTERINGAR UNDER OSÄKERHET	15
5	SLUTSATS	17
6	LITTERATURFÖRTECKNING	18

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Att bruka skog i Sverige har sedan lång tid tillbaka varit en självklarhet och ekonomisk trygghet för många svenskar. Skogsbruket är mycket betydelsefullt för svenska samhället då svenskt skogsbruk bidrar med 70000 arbeten och är världens tredje största exportland av träråvara med ett exportvärde på 127 miljarder kronor (Skogsindustrierna, 2015). Svenskt skogsbruk har alltså både en betydande samhällsnytta för Sverige men är även ett levebröd för många av Sveriges invånare och därav bör brukande av skogen vara gynnsamt och genomförbart. Men i och med hårdare miljömål och regleringar i skogsbruket så blir det allt svårare att bedriva ett lönsamt skogsbruk.

Enskilda skogsägare förväntas ta ett stort ansvar genom frivilligt avsätta produktiv skogsmark till naturvård vilket innebär att marken ej kan brukas. Staten tar marken i anspråk i vissa fall när det anses finnas höga naturvärden eller när vissa arter förekommer inom området. Problemet som uppstår är att de drabbade skogsägarna inte alltid får ersättning när deras skog tas i anspråk eller när skogsfastigheter nekats avverkning från skogsstyrelsen. (Skogsaktuellt, 2017)

Nyckelbiotoper är ett annat exempel då skogsägare hamnar i kläm. Eftersom nyckelbiotoper inte är ett formellt skydd enligt miljöbalken så ges ingen ersättning till skogsägare när fastigheten klassas av skogsstyrelsen som nyckelbiotop men med de certifieringar som finns idag hindrar certifieringen skogsbolagen att köpa virke som kommer från en nyckelbiotop eftersom majoriteten av alla skogsbolag idag är certifierade (Skogsstyrelsen, Siffror och fakta om nyckelbiotoper, 2018).

Enligt skogsvårdslagen ska produktionsmålen jämföras med miljömålen (Skogsstyrelsen, Skogsvårdslagstiftningen, 2016) men om mark tas i anspråk på ett sätt som försvårar markanvändningen så har miljömålen tagit större utrymme än vad som sägs att de ska göra.

På flera håll inom skogsbranschen önskas det en utredning av äganderätten och hur artskyddsförordningen skall tillämpas för ett fungerande skogsbruk (Skogsindustrierna, 2018)(Interpellation 2017/18:372). I dagens utveckling då skogsägare riskerar att inte få ersättning finns en risk att skogsbruk uppfattas som icke lönsamt och mindre investeringar görs i skogsmark i rädsla för utebliven avkastning. Det kan komma att ge negativa konsekvenser för Sveriges skogar då skogsägare avstår från skogsskötsel och skogsinvesteringar med rädsla för att ej få avkastning på sin investering, vilket kan leda till att markpriset sjunker pga. eftersatta skogar som är behov av skötsel samt en låg efterfrågan.

Varför en konflikt om rätt till ersättning har uppkommit beror på flera anledningar. En anledning är att från statens sida menar man att en föryngringsavverkning i fjällnära skog inte klassas som en pågående markanvändning (Skogsaktuellt, 2017) vilket en åtgärd måste vara enligt skogsvårdslagen §30 för att markägaren ska ges dispens eller ersättning vid expropriering av mark. Andra exempel där äganderätten och intrångsersättning har ifrågasatts är det uppmärksammade rättsfallet om svampen bombmurkla i Vänersborgs tingsrätt där en skogsägare ville avverka en fastighet som enligt skogsvårdslagen skulle vara fullt möjligt att avverka men fick avslag på sin avverkningsanmälan från flera myndigheter pga. av förekomst av bombmurkla och bestämmelserna i artskyddsförordningen. Fallet blev utrett av Mark-och miljööverdomstolen(mål.nr M9914-15) som beslutade att ge dispens till markägaren pga. att Mark-och miljööverdomstolen ansåg att om tillämpningen av de nationella fridlysningsbestämmelserna i artskyddsförordningen medger att markanvändningen avsevärt försvåras så

skall dispens ges till avverkningen. Domstolen uttryckte sig ordagrant: “om en tillämpning av de nationella fridlysningsbestämmelserna skulle innebära att den pågående markanvändningen avsevärt försvåras ska åtgärden bedömas som tillåten och dispens ges”.

Drabbade skogsägare riskerar att inte få någon ersättning pga. att miljöbalken och skogsvårdslagen delvis motsäger varandra och att nyckelbiotoper inte är ett formellt skydd. Detta skapar en stor konflikt inom skogsbruket och försvårar ägandet och brukandet av skogen och ställer äganderätten på sin spets. Vad menas egentligen med äganderätt och vad säger expropriationslagen och miljöbalken om rätt till ersättning, vilken betydelse har begreppen och vad säger juridiken kring dem?

Under denna studie så pågår en rättsligprocess där flera markägare i Västerbotten har stämt staten som företräds av kammarkollegiet pga. utebliven ersättning när markägare har fått avverkningsförbud på sina fastigheter i fjällnära skog. Den kommande domen kommer bli prejudicerande för denna komplexa fråga. I väntan på domen försöker jag i denna studie ge en förståelse i problematiken kring äganderätten.

1.2 Syfte

Syftet med denna studie är att förklara problematiken kring varför man anser att ersättning ej behövs betalas ut till berörda markägare vid expropriering av mark och definiera begreppet äganderätt i denna kontext. Det råder idag oklarheter hur myndigheter ska hantera frågan om ersättning och avsikten med denna rapport är att förklara för läsaren varför det är en komplex fråga som det inte finns något enkelt svar på. Det råder en debatt i dagens samhälle om intrångsersättning vid expropriering av mark som intressera en större skara människor, och därför är det ett aktuellt och intressant ämne att göra en studie på som förhoppningsvis reder ut en del oklarheter i väntan på de utredningar och rättegångar som pågår. (Skogsstyrelsen, 2017)

Frågeställningar

- Vad menas med äganderätt? Hur tillämpas äganderätten vad gäller skogsägande och vilken juridisk innebörd har äganderätten?
- Vad säger artskyddsförordningen, skogsvårdslagen och miljöbalken om ersättning vid expropriering av mark?
- Vilka ekonomiska konsekvenser får det för enskilda skogsägaren om ersättning ej betalas ut?

1.3 Begränsningar

Denna studie ligger fokus på hur markägare till skogsfastigheter påverkas av de regler som står i miljöbalken, skogsvårdslagen och artskyddsförordningen. Jag kommer enbart att studera hur skogsskötselåtgärder kan hindras pga. av de ovannämnda regelverk.

2 Material och metoder

Denna studie kommer att bli en fallstudie baserad på en rättsdogmatisk metod som innebär att man tolkar och systematiserar gällande rätt. Studien kommer baseras på aktuella fall där markägare anser att deras äganderätt har ifrågasatts.

Arbetet började med in informationsinsamling för att hitta aktuella fall som kan användas till studien. Därefter gjordes en analys för att identifiera problematiken i frågan för att kunna hitta en lösning som förklarar och reder ut konfliktens ursprung och uppkomst. Lagtexter från miljöbalken, skogsvårdslagen och artskyddsförordningen har använts. Slutligen vill jag koppla samman mitt resultat med ekonomiska teorier kopplat till investeringsteori och det så kallade Coase-teoremet.

3 Resultat

3.1 Äganderätten

Äganderätten innebär att ägaren har rätten och rådigheten över sin egen egendom. Äganderätten tillåter ägaren till sin egendom att enskilt råda över egendomen och bestämma över den efter sin vilja med vissa undantag. Äganderätten är ett gammalt begrepp med sitt ursprung från avvittringen av mark som gjordes i Sverige från år 1600 och fram till 1900 då enskilda markägare kunde kräva sin rådighet över sin egna mark då tydliga gränser mellan statens mark och privatpersoners mark märktes ut. (Roos, 1996).

Äganderätten är inte definierad enligt svenskt lag men när äganderätten kommer på tal brukar man hänvisa till regeringsformen 2 kap § 15 som ett skydd till äganderätten. Eftersom paragrafen inte bokstavligen talar om någon äganderätt utan istället om "vars egendom" så har det kommit att bli en tolkningsfråga vad äganderätten egentligen innebär rent juridiskt (Bengtsson, 2005). Alltså så är inte äganderätten juridiskt definierat i någon mening i lagtext.

Äganderätten tolkas och skyddas av tre olika lagrum som påverkar varandra: (Skogsaktuellt, 2016)

- Regeringsformen 2 kap § 15
- Europakonventionen artikel 1, första tilläggsprotokollet
- EU:s stadga om grundläggande rättigheter, artikel 17

Regeringsformen 2 kap §15 lyder :

"Vars och ens egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller något annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen." (2 kap §15 RF)

Enligt paragrafen i ett senare stycke framgår det att vid expropriation så ska ersättnings betalas ut till berörd ägare om den pågående markanvändningen försvåras(2 kap §15 RF). Det är begreppet "pågående markanvändningen" som har blivit uppmärksammat i debatten om ersättning vid expropriation. Vad som är en pågående markanvändning är inte helt definierat i lagtext ännu och i nuläget menar svenska staten att avverkning av trakter med omloppstider längre än 70 år inte kan anses som pågående markanvändningen. (Skogsaktuellt, 2017) Ett avgörande om hur pågående markanvändning skall tolkas kommer när den rättsprocess är klar som pågår i dagsläget där markägare har stämt staten pga. utebliven ersättning när markägare har fått avverkningsförbud på sina skogsfastigheter i fjällnära skog.

Europakonventionen artikel 1, första tilläggsprotokollet lyder:

"Envar fysisk eller juridisk persons rätt till sin egendom skall lämnas okränkt. Ingen må berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar som angivits i lag och av folkrättens allmänna grundsatser.

Ovanstående bestämmelser inskränka likväl icke en stats rätt att genomföra sådan lag-stiftning som staten finner erforderlig för att reglera nyttjandet av viss egendom i överensstämmelse med det allmännas intresse eller för att säkerställa betalning av skatter och andra pålagor eller av böter och viten. " (Europakonventionen, 1952)

EU stadga om mänskliga rättigheter artikel 17 lyder:

”Var och en har rätt att besitta lagligen förvärvad egendom, att nyttja den, att förfoga över den och att testamentera bort den. Ingen får berövas sin egendom utom då samhällsnyttan kräver det, i de fall och under de förutsättningar som föreskrivs i lag och mot rättmätig ersättning för sin förlust i rätt tid. Nyttjandet av egendomen får regleras i lag om det är nödvändigt för allmänna samhällsintressen.” (tidning, 2007)

Alla tre rättskällor säger att som enskild person har man rätt att äga sin egendom och råda över den. Men samtidigt menar rättskällorna att äganderätten inte är absolut då undantag kan ske från rätt till sin egendom då ett *angeläget allmänt intresse* och *det allmännas intresse* samt då *samhällsnyttan kräver det* undantas äganderätten för att fylla ett högre syfte. Då undantag sker från äganderätten faller proportionalitetsprincipen in. Vilket menas med att äganderätten skall inte inskränkas mer än nödvändigt för att tillgodose det högre intresset eller samhällsnyttan (Skogsaktuellt, 2016). Proportionalitetsprincipen är skyddad av EU-rätten enligt artikel 5 i EU-föredraget.

3.1.1 Ersättning vid expropriering av mark

Skogsvårdslagstiftningen:

När expropriering av mark är nödvändigt eller annat intrång på fastigheter så skall ersättning utgå enligt miljöbalken och expropriationslagen. I skogsvårdslagen går det att utläsa när ersättning vid avverkningsförbud i fjällnära skog skall godkännas. (Skogsstyrelsen, 2016) och regleras i §19. Eftersom skogsvårdslagstiftningen är underställd miljöbalken (Skogsvårdslagstiftningen §4) så hänvisar §19 i skogsvårdslagstiftningen till ersättningsbestämmelserna i miljöbalken.

2018-03-16 släpptes ett PM om ersättningsfrågan i fjällnära skog av skogsstyrelsen. PM:et är framtaget av en arbetsgrupp bestående av skogsstyrelsen och naturvårdsverket som tillsatte en rättsutredning av advokatfirman Åberg & Co att utreda frågan om fjällnära skog. I PM:et framgår det att från rättsutredningens sida menar man att ett beslut om avslag vid avverkning i fjällnära skog är förenat med ett beslut områdesskydd vilket innebär att man då har rätt till ersättning. Men Skogsstyrelsen delar inte samma åsikt och har gjort bedömningen att ett avslagsbeslut ej kan motiveras till att göra ett biotopskydd av berörd skogsfastighet. Skogsstyrelsen motivering är att ett avslagsbeslut är begränsat till 5 år och fastighetsägaren ges möjlighet att söka ett nytt avverkningstillstånd efter dessa 5 år, vilket gör det teoretiskt möjligt att en avverkning inom en framtid kan komma att bli tillåten och därmed anser skogsstyrelsen att ett områdesskydd ej är berättigat.

Skogsstyrelsen och rättsutredningen har även olika åsikter om när pågående markanvändning råder. Rättsutredningen menar att skogar som helt saknar spår av avverkning och där en god återväxt ej kan uppnås efter avverkning inte är en pågående markanvändning. Men å andra sidan menar skogsstyrelsen att skogsbruk är en pågående markanvändning oavsett om tidigare spår existerar eller inte om det är inom ramen för definitionen av produktiv skogsmark. Slutsatsen skogsstyrelsen drar är att allt skogsbruk ovanför gränsen för fjällnära skog är inom ramen för pågående markanvändning där produktiv skogsmark råder enligt skogsvårdslagstiftningen, oavsett tidigare intensitet eller åtgärder av skogsbruk. Skogsstyrelsen kommer även fram till att det är mycket svårt att dra en gräns för när en skog kan anses vara under pågående markanvändningen pga. att man menar att markanvändning inte behöver vara förenat men skogsbruksåtgärder och de menar att det i praktiken är nästan omöjligt att tillämpa en rättssäker gränsdragningen för skogar där en pågående markanvändning råder eller inte.

Skogsstyrelsens slutsats om ersättning till markägare där avslagsbeslut ges skall utgå enligt ExprL som huvudregel. Men Skogsstyrelsen menar också att det finns situationer då en årlig

ersättning är lämpligare. Ersättningsförslaget som skogsstyrelsen förespråkar beräknas då som en avkastningsränta enligt räntelagen och betalas ut för en period om fem år. En ersättningsmodell tillämpas genom att uppskatta det uteblivna nettot vid ett avslagsbeslut vid tidpunkten och därefter utgår ersättning genom en avkastningsränta på det uppskattade nettot. Varför skogsstyrelsen menar att en årlig ersättning är mer lämplig i vissa situationer grundar sig i att de menar att ett avslagsbeslut ej sänker marknadsvärdet på fastigheten pga. att avslagsbeslutet är som skrivet innan tidsbegränsat.

Skogsstyrelsen drar även slutsatsen i sitt PM att §18-19 i skogsvårdslagstiftningen bör ses över och förtydligas men även ersättningsfrågan. Skogsstyrelsen menar att det uppstår juridiska problem vid bildandet av biotopskydd efter som ett biotopskydd enligt miljöbalken avser att skydda mindre områden så kan Skogsstyrelsen inte normalt fatta beslut om biotopskyddsområden större än 20ha. (Skogsstyrelsen 2018)

Miljöbalken:

Miljöbalken är framtagen för att tillse att vi medborgare främjar en hållbar utveckling och att kommande generation får en god och hälsosam miljö att leva i. Miljöbalken skall tillämpas så att människors hälsa och miljö skyddas, värdefull natur- och kulturmiljöer skyddas, den biologiska mångfalden bevaras, att all mark- och vattenanvändning skall hushållas för ett hållbart och långsiktigt brukande samt främja återanvändning och återvinning så att ett kretslopp uppstår. (kap1 §1 MB)

Eftersom skogsbruk gör en åverkan på natur och kan påverka värdefull natur- och kulturmiljöer så tillämpas ofta miljöbalken. Kap31 i miljöbalken redovisar när och hur ersättning betalas ut då mark behöver tas i anspråk. Enligt kap 31 §2 hänvisar miljöbalken till expropriationslagen vad gäller ersättning och inlösen enligt 31 kap miljöbalken om inte annat står specifikt skrivit i någon av miljöbalkens paragrafer under 31 kap. Alltså är det expropriationslagen som bestämmer hur ersättning skall beräknas och betalas ut. Miljöbalken bestämmer när ersättning kan ges och vilka förutsättningar som skall råda för ersättning skall vara möjlig.

Rätt till ersättning kan ges om pågående markanvändning försvåras för fastighetsägaren om beslutet gäller att ge marken ett formellt skydd. (MB 31kap §4) Formella skydd enligt miljöbalken är naturreservat, nationalparker och biotopskydd och för att få rätt till ersättning måste marken klassas som något av ovan nämnda skyddsvarianter.

Artskyddsförordningen:

Artskyddsförordningen har inte några bestämmelser om ersättning vid förbud att bruka eller använda sin mark som man önskar. Istället krävs det att man söker dispens hos länsstyrelsen för att få total rådighet över marken och exv. göra en avverkning som man önskar. Dispens kan enbart ges om en art har *gynnsam bevarande status*. (Skogssällskapet, 2017) En gynnsam bevarande status är gränsvärdet enligt artskyddsförordningen som avgör om en art är hotat eller inte.

Expropriationslagen:

Expropriationslagen (ExprL) beskriver när fast egendom får exproprieras och hur ersättning skall utgå till berörd ägare. Med expropriation menas att äganderätten ifrågasätts och fast egendom tvångsförvärvs till en annan part. ExprL innebär att även en fastighet kan exproprieras med nyttjanderätt eller servitutsrätt. Ägaren till fastigheten behåller sin äganderätt och rådighet över fastigheten men blir begränsad till vad nyttjanderätten och servitutsrätten säger. En expropriation får enbart ske om expropriationsändamålet är uppfyllt. (Justitiedepartementet, 2010)

I ExprL går att utläsa när egendom får exproprieras i första kapitalet om inledande bestämmelser. Kapitlet beskriver när expropriationsändamålen är uppfyllda. (ExprL 1 kap) Det finns flera paragrafer i 1 kap som beskriver särskilda fall där expropriation är tillåten. I § 9 1 kap går det att utläsa att expropriation är tillåtet om ett område behöver tas i anspråk för att bilda en nationalpark, naturreservat eller ett naturminne. Paragrafen säger även att expropriation är tillåtet då mark behövs för att tillgodose se ett annat väsentligt behov för friluftsliv eller idrott om marken hålls öppen för allmänheten. I en synvinkel från skogsbruket blir denna paragraf avgörande då paragrafen säger att det är tillåtet att exproprieras mark för att tillgodose formella skydd av naturen vilket nationalpark, naturreservat och naturminne är. Anmärkningsvärt är att paragrafen nämner inget om biotopskydd som enligt miljöbalken också är ett formellt skydd. Istället anger man i §10 i ExprL kap1 att andra fall än dom som ges i tidigare paragrafer får även egendom exproprieras för att tillgodose annan anläggning som har väsentligt behov för riket eller orten. Vad som menas med väsentligt behov för riket eller orten är en tolkningsfråga som domstol får avgöra och inget som jag i denna studie kan definiera och exemplifiera.

Om en expropriation skall ske ska tillstånd först sökas hos regeringen. En ansökan ska skriftligen lämnas in och innehålla yrkande och omständigheter som är till skäl för en expropriation. Fastigheten som ska exproprieras och berörda parter skall vara med i ansökan. Efter tillstånd från regeringen kan då expropriation ske och skälig ersättning betalas ut enligt ExprL kap 4. En lagändring 2010 medgav ett starkare skydd för äganderätten i form av en högre ersättning till berörd part som får sin mark exproprierad. (Justitiedepartementet, 2010) Ändringen innebar att hänsyn tas till ägarens upplevda värde för fastigheten som tas i anspråk. Tidigare gavs ersättning till marknadsvärde plus 25%. Den nya ändringen medger att ägarens upplevda värde vid en frivillig försäljning av den tilltänkta fastigheten beaktas. Därefter ges ett påslag som innan på 25% av värderingen. Detta innebär att äganderätten stärks för den enskilde då det upplevde känslomässiga värdet på en fastighet får beaktas vid en värdering pga. av att fastigheter exproprieras under tvång. Men en vägledning vid värdering av fastigheter är att utgångspunkten är marknadsvärdet vid en försäljning. (Justitiedepartementet, 2010) Om en del av fastigheten exproprieras betalas ersättning ut enbart den delen som tas i anspråk som motsvarar värdeminskningen av fastigheten enligt ExprL.

Efter en värdering och beslut om intrångsersättning betalas i normala fallet ersättning ut av länsstyrelsen i form av nedsättning. (ExprL 6 kap §1) Nedsättning innebär att gäldenären betalar in det belopp som intrångsersättningen skall uppgå till och därefter betalar länsstyrelsen ut beloppet till borgenären. Om intrångsersättningen av olika skäl ej betalas ut till borgenären genom nedsättning via länsstyrelsen ligger det på gäldenärens ansvar att anmäla och styrka till länsstyrelsen att en betalning har gjorts direkt till borgenären för att expropriationen skall vara fullbordad och giltig. Efter en fullbordad expropriation har den exproprierade rätt att tillträda fastigheten samma dag som expropriationen är fullbordad, vilket den blir när den exproprierande har fullgjort de angivelser som står skrivet i ExprL. (ExprL 6 kap §4,§9)

Sammanfattningsvis så säger skogsvårdslagen, miljöbalken och ExprL att äganderätten inte är absolut utan kan ifrågasättas i flera hänseende för att uppfylla ett högre syfte i form av skydda höga naturvärden och kulturminnen etc. Äganderätten är viktig för ett fritt samhälle men kommer att behövas att prövas då samhället kräver för att tillgodose ett hållbart levnadssätt. Detta återkopplar till miljöbalkens syfte och tillämpning; att kommande generation tillförsäkras en hälsosam och god miljö att leva i. (MB 1 kap §1)

3.1.2 Lämplig ersättning enligt Coase-teomet

Enligt dagens samhälle ersätts markägare vid expropriation av mark enligt ovanstående bestämmelser enligt ExprL. Ett alternativ förslag till beräkning av hur mycket ersättningen bör uppgå till kan vara att tillämpa Coase-teoremet av R.H Coase.

Coase-teoremet går ut på att beräkna kostnaden för ett intrång på någon annans äganderätt i detta exempel. Från att beräkna kostnaden för själva intrånget kan en skälig ersättning betalas ut till den personen som blir berörd av intrånget. Tillämpat i skogliga termer kan ett exempel vara när en skogsägare inte kan avverka sin skog pga. av höga naturvärden.

Coase-teoremet kan beskrivas på ett sånt sätt att man vill indentifiera vem som bär ansvaret för den skada som uppstår vid en konflikt och hur löses konflikten utan att begränsa någon av de inblandade parternas vilja. För att Coase-teoremet skall vara tillämpbart måste tre kriterier vara uppfyllda vilka är perfekt konkurrens, fullständig information och saknaden av transaktionskostnader. (Ekbäck, 2011). Vilket innebär att ingen ensam aktör kan påverka en produkts/tjänsts värde (i detta exempel en skogsskötselåtgärd) och att alla aktörer har fullständig information om produkten/tjänsten. En transaktionskostnad är en kostnad som uppstår utöver produktionskostnaden för en vara/tjänst (Niklas Jansson, 2015), i detta fall upprättande av äganderätten. Transaktionskostnader i detta fall är processen för att upprätthålla äganderätten och den kostnad som uppstår för den arbetstid som används till att söka information, upprätta avtal och förhandla fram lösningar till hur problemet kring hur långt äganderätten är skyddad (Ekbäck, 2011). Transaktionskostnaden kan alltså beskrivas som kostanden för att söka information, ta fram information och kostnaden för att genomföra förhandlingarna för att komma fram till ett beslut för att få ett tillfredsställande avtal för båda inblandande parter (Dahlman, 1979).

Har tex. staten rätt att orsaka skada åt markägare i form av att förbjuda avverkning av skog och har skogsägarna rätt att bruka skogen och orsaka skada på miljön? Problemet natur i sig handlar om vem som bär ansvaret för den skada som orsakas av konflikten och hur konflikten bör lösas för att båda parter skall vara nöjda. Coase-teomet försöker att indentifiera hur skadan uppkommer och vad begränsningen får för effekter på skogsägaren respektive vilken effekt en avverkning får för miljön. Den negativa miljöeffekten i detta exempel ansvarar staten för då de verkar för att tillgodose att de lagar och regler vi har efterföljs och därav vill de förbjuda en avverkning. I slutändan kan vi säga att det är staten som tar skada vid en tillåten avverkningen för att tillämpa Coase-teomet i ett skogligt exempel.

Markägarnas förlust vid en förbjuden avverkning är lättare att beräkna jämfört med den negativa miljöeffekten som uppstår då skog med höga naturvärden avverkas, eftersom en slutavverkning ger ett absolut belopp från en skattning av skogens virkesförråd, dvs. man uppskattar den stående volymen i skogen och gångrar volymen med virkespriset. Den negativa miljöeffekten som istället uppstår blir mycket svårare att värdera i ekonomiska termer av naturliga skäl. (Coase, 1960)

För att komma fram till ett skäligt belopp för ersättning ska man enligt Coase-teomet beräkna den summa som en begränsning av skogbruket orsakas av och sedan ersätta markägaren med denna summa om inte summan blir högre än vad nyttan blir för att inte låta skogsägaren avverka. Enligt Coase-teoremet måste man värdera vad kostnaderna och nyttorna är värda för att sedan veta om ett ingripande blir ekonomiskt genomförbart efter att en ersättning har betalats ut. En betydande faktor för att tillämpa Coase-teoremet blir att man kan värdera nyttorna och kostnaderna. Om ersättningen som ska betalas ut enligt Coase-teoremet blir högre än vad nyttan

är för avgränsningen så är avgränsningen ej lämpligt eftersom den ena parten förlorar ekonomiskt på att ej tillåta en handling, i detta exempel en slutavverking.

3.1.3 Ekonomisk investeringsteori vid skogliga beslut

Redan innan debatten om hurvida markägare kan tvingas avstå ersättning för sin skog är osäkerheten kring att investera i skog relativt stor. Att investera i skog kan vara komplext och innebär en investering under osäkerhet då värdet på skogen är en uppskattning av virkesförrådet samt att det är en långsiktig investering med tanke på de långa omloppstider som rådet i Sverige. Men det är fler faktorer som gör en investering av skog osäker och komplex.

-Skogen och dess tjänster är många. Träfibrer är en råvara som är återanvändbar och går att använda till mycket i olika former, allt från papper till kläder och smink. Men skogen är inte bara en källa till råvara som går att använda i industriella processer. Skogen erbjuder flera olika ekosystemtjänster som är viktiga för samhället och beslut som tas inför ett skogsbruk så som beslut om skötsel kan bli komplexa och svåra för att inte påverka något av alla de tjänster som skogen bidrar med negativt.

-Skogen påverkar många i ett brett spektrum där skogen står för försörjning av både råvara och rekreation. Att förstå vem som bär ansvaret för att upprätthålla alla nyttor som skogen ger och vem som står för kostnaderna är viktigt att förstå inför en investering.

-Långa omloppstider. Den långa omloppstiden stärker osäkerheten i form av framtida kostnader så som stormfällning, insektsangrepp och sjunkande virkespriser. En investering i skog innebär att man låser sina pengar relativt länge i väntan på en högre avkastning. (Pat Snowden, 2013)

En investering kräver god planering och en genomtänkt plan. För att identifiera problem och utmaningar inför en kommande investering finns det ett antal olika steg att jobba sig igenom för att se om investeringen är ett bra val eller om det finns bättre alternativ till den tänkte investeringen. Först bestäms grunden till varför man gör investeringen och vilket mål man har med den kommande investeringen. Finns det utrymme för att lyckas och är investeringen rimlig? Därefter identifierar man olika alternativ och jämför dem mot varandra. Finns det en annan investering som är mer lämplig kopplat till de uppsatta målen och kraven för investeringen? Sedan identifierar man vilka kostnader och intäkter investeringen kommer att medföra. Det kan då visas sig att andra alternativ medför mindre kostnader men samma intäkter. Som investerare är det personliga målet det viktiga och det optimala beslutet behöver inte vara av ekonomiskt utfall vilket säger att investeraren kan komma att välja det alternativet med flest fördelar och mindre kostnader även om det inte är det mest ekonomiskt gynnsamma. Genom att sätta upp fördelar mot kostnader blir skillnaderna väldigt konkreta och det blir lätt att jämföra alternativen mot varandra. Därefter undersöks och hämtas information om vilka skatt och bidragsmöjligheter det finns inför investeringen. Det är viktigt att veta hur en vinst av investeringen kan komma att beskattas och hur utfallet ser ut med andra alternativ. Vid en utvärdering om det finns bidrag eller subventioner att hämta hem går det att göra investeringen än mer gynnsamm. Sedan justerar man kostnader och intäkter för framtida värdeförändringar. Eftersom det är en långsiktig investering och inflationen påverkar värdet på investeringen är det viktigt att man berräknar nuvärdet på framtida kostnader och intäkter för att få en rättvis bild av investeringen samt för att jämföra nuvärdena av kostnaderna och intäkterna med andra alternativ. Ofta används internräntan för att beräkna om en investering är lönsam eller ej. Om internräntan, vilket är den kalkylränta som ger ett nuvärde lika med noll är större än kalkylräntan så ses

investeringen som lönsam. (Wibe, 2016) Kalkylräntan är den ränta som man förväntar att en investering skall ge i avkastning. Kalkylräntan bestäms av investeraren och beror på vilket krav investeraren har på själva investeringen. Därefter identifieras vilka risker och osäkerheter det finns kopplat till investeringen. Det är viktigt att utvärdera riskerna för att kunna påverka och få ett bättre resultat av sin investering. Det finns tre olika sorters risker som oftast tas med i en bedömningen,

-Optimism-bias: Som investerare så tror man så mycket på sin investering att det önskade utfallet blir ens verklighet och man bortser från riskerna.

-Projektspecifik risk: Hur har risken varit för liknande investeringar och hur har utfallet artat sig?

Irrversibilitet: Är investeringen återkallig och kommer investeringen att orsaka att andra alternativ ej går att genomföra?

För att behandla och gradera sig mot de osäkerheter och risker som finns ska riskerna och osäkerheterna identifieras. Sedan uppskattar man hur stor risken är och vilken skada den kan göra för att sedan utvärdera hur stor påverkan risken eller osäkerheten har för ett lyckat utfall av investeringen (Pat Snowden, 2013).

Eftersom det är långa omloppstider finns det en rad olika biologiska risker så som insektsangrepp och stormfällingen. Andra risker som prisras och lagändringar som kan påverkar skogsbruk bör beaktas. Det är viktigt att man är medveten om riskerna och har utformat en handlingsplan för att hantera en nedåtgående trend eller akutläge.

4 Diskussion

4.1 Konsekvenser för den enskilda skogsägaren

I dagsläget pågår som skrivits innan en rättsprocess där markägare till fjällnära skog har stämt staten för att de ej får avverka sin skog. Denna dom kommer bli vägledande för om ersättning kan komma att betalas ut i fortsättningen till markägare. Rättsprocessen undersöker om skogsbruk i fjällnära skog kan anses som en pågående markanvändning. Varför domstolen har ställt sig frågande är för att från statens sida menar att det inte är en pågående markanvändning pga. att omloppstiden är så pass lång i skogsbruket samt att när avverkning gjorde senast i berörda områden var det en avverkning som skedde manuellt och inte mekaniskt med maskiner (Skogsaktuellt, 2017). Då markägare blir enbart berättigad ersättning för sin mark om hans pågående markanvändning avsevärt försvåras enligt miljöbalken så är det avgörande om domstolen anser att skogsbruk i fjällnära skog är en pågående markanvändning.

Konsekvenserna för domen kan komma att slå hårt mot enskilda markägare som har investerat stora summor pengar i och med ett köp av en skogsfastighet om markägarna ej tillåts att avverka sin skog och få avkastning på sin investering (Johansson, 2018). Att sälja skogen för att få igen värdet på investeringen kan också bli svårt då de framtida köparna är medvetna om att de ej kan nyttja virkesvärdet som står på fastigheten pga. avverkningsförbud. I slutändan hamnar privatpersoner i kläm som har eventuellt skuldsatt sig för att kunna köpa skog och står med höga ränte- och amorteringskostnader. En rädsla för att investera och sköta sin skog kan komma att frodas då man inte vet om man får avverka skogen och i värsta fall ej får ersättning. Detta kan medföra sänkta priser på skogsfastigheter och att skogsskötsel i bestånd där avverkningsförbud och nyckelbiotoper råder blir eftersatt och skogen missköts. Vilket även det leder till ett lägre värde på skogsfastigheter. En osäkerhet kring brukandet och ägandet av skogsfastigheter råder i dagens läge då rädslan för att inte få avkastning på sin skog finns i och med den debatt som pågår idag angående ersättning till markägare vid utebliven avverkningen.

4.2 Investeringar under osäkerhet

Vid investeringar under osäkerhet så som en skogsinvestering är så finns det en del olika investeringsteorier som kan tillämpas. Metoder för att värdera skogsmark och avgöra om en investering är bra kan vara att använda sig av Faustmans formel alternativt beräkna internräntan. Men teorier för hur man kan resonera inför en investering med osäkerhet så kommer jag behandla tre olika metoder i denna studie; Downside risk, Mean variance rule(MV) och prismodeller.

Osäkerheten i att investera i skogsmark ligger främst i de långa omloppstiderna men även risken för storm- och skadeangrepp från insekter. Men även de otydliga reglerna gällande ersättning vid expropriering av mark eller vid införande av nyckelbiotoper ökar osäkerheten för att få avkastning på den gjorda investeringen.

Downside risk:

I de flesta fall när man ska beräkna risker i ekonometriska modeller så definierar man risken som standardavvikelsen eller variansen av utfallet. Men i Downside-risk modeller så definieras risken av ett lägsta förutbestämt utfall, ett minimum. Det sämsta utfallet som kan tänkas vara acceptabelt och som kan inträffa är den risk som finns inför investeringen. Risken är alltså att avkastningen förväntas bli lägre än den förväntade. Downside risk-modeller har visat sig vara

väl tillämpade i skogsbruket då den ger värdefull värderingsmöjligheter och lägger fokus på säkerhet och tillämpar försiktighetsprincipen. (Patrick Hildebrandt, 2009)

Mean variance rule: (MV-metoden)

MV- metoden går ut på att skapa en portfölj av investeringar och sprida risken genom att använda sig av olika alternativ. I skogliga sammanhang kan det jämföras med att man investerar i en fastighet med väldigt blandade bestånd som består av flera olika trädslag och skötseln är inriktade på olika slutprodukter. Om den förväntade avkastningen från två olika bestånd är densamma men variansen är högre i den ena, så kommer beståndet med lägre varians att användas eftersom spannet för utfallet blir mindre åt båda hållen. Med hög varians så kan resultatet både slå högre men även lägre jämfört med det alternativet som har lägre varians. På så sätt blir det en mindre risk med lägre varians. Genom att beräkna och förutse vilka trädslag och vilken produktion som är mest optimal för marknaden så har man enligt studier lyckats minska riskerna för investeringen med 80% men samtidigt minskade då den förväntade avkastningen med 50%. Slutsatsen som dragits om MV-metoden är att den har blivit väl introducerade i skogliga sammanhang men att det saknas studier på kopplingen mellan biodiversitet och finansiell riskspridning. (Patrick Hildebrandt, 2009)

Prismodeller:

Förenklat förklarar så skapas en modell för en tidsorienterad slumpprocess där ett givet pris för en given tidpunkt bestäms för att beräkna värdet av exempelvis virket som avverkas vid en avverkning. Sedan kan nuvärdet beräknas från avverkningen och värderas. Prismodeller för beräkningar av skog har använts vid flera studier tidigare då metoden är ändamålsanpassad och ger en bild nära verkligheten samtidigt som det har en god flexibilitet. Men nackdelen med prismodeller är att variablerna som sätts in är enbart uppskattade på hur den framtida prisutvecklingen kommer att vara. Prismodeller har använts i flera tidigare studier men det finns få verkliga genomförda skogliga investeringar som är baserade på prismodeller. (Patrick Hildebrandt, 2009)

Den politiska debatten om ersättning

Som tidigare har nämnts pågår det både en rättsprocess och en debatt om hur ersättning till markägare vid expropriation bör tillämpas. Debatten handlar om vilken rätt man har som markägare och hur mycket intrång man kan behöva att tåla. Under tiden detta arbete togs fram beslutade regeringen att höja budgeten för ersättning till markägare vid bildandet av nyckelbiotoper med 2,5 miljarder kronor de kommande 10 åren (Skogsstyrelsen, 2018). Även fast det inte hjälper alla markägare så ger det ändå en positiv bild och en minskad oro för markägare med fastigheter som indikerar höga naturvärden där det föreligger en risk att nyckelbiotoper kan komma att bildas.

En interpellation (Interpellation 2017/18:314) lämnades in i början av januari till statsråd Sven-Erik Butch och frågan som ställdes var hur regeringen ser på att ägare till fjällnära skog inte får ersättning samt hur man ska förtydliga lagstiftningen så att den tillämpas på ett mer praktiskt och rättssäkert sätt. Statsrådet påpekar äganderättens betydelse och hänvisar till regeringsformen som säger att den enskilda har rätt till ersättning när det allmänna inskränker dennes mark. Men statsrådet vill ändå inte ge ett konkret svar på frågan om ersättning och lagstiftningen utan hänvisar vidare till den domstolsprövning som i nuläget pågår samt den utredning skogsstyrelsen gör om frågan om fjällnära skog och intrångsersättning. I väntan på dessa processer vill statsrådet inte uttala sig om frågorna. Frågorna besvaras när domstolen har sagt sitt och skogsstyrelsen har representerat sin utredning meddelade Sven-Erik Butch.

5 Slutsats

Var man eller kvinna har rätt till sin egendom enligt de lagar som finns. Men äganderätten är inte absolut och kan ifrågasättas för att tillgodo se högre syften. Vad dessa syften är kan vara svårt att svara på då ett allmänt intresse skall råda. Vad detta kan vara är väldigt subjektivt och är en fråga från fall till fall där flera aspekter påverkar och dom avgörs i varje enskilt fall i domstol.

Vad gäller ersättning till markägare så utgår ersättning enligt ExprL och miljöbalken när pågående markanvändning försvåras. Begreppet pågående markanvändning är centralt och avgörande för om ersättning betalas ut eller ej. Som markägare gäller det att påvisa att den pågående markanvändningen försvåras och att en skogsåtgärd inte är ett hinder för de lagar och regler som finns skrivna i miljöbalken, artskyddsförordningen och skogsvårdslagen för att vara berättigad en ersättning. I dagsläget pågår en utredning om frågan gällande pågående markanvändning då det råder delade uppfattning om hur pågående markanvändning definieras och hur en pågående markanvändning praktiskt kan tillämpas vid en gränsdragning mellan vad som är en pågående markanvändning eller inte.

6 Litteraturförteckning

- Bengtsson, B., 2005. Äganderätten under avveckling?. *Kungliga skogs- och lantbruksakademins tidskrift*.
- Coase, R., 1960. *The problem of social cost*, u.o.: University of Virginia .
- Dahlman, Carl J, 1979 *The problem of externality*.: University of Wisconsin
- Ekbäck, P., 2011. *Externa effekter och markanknuta rättigheter*, Stockholm: KTH.
- Europakonventionen, 1952. *Europakonventionen artikel 1, första tilläggsprotokollet*. Paris: u.n.
- Expropriationslagen (ExprL) kap 6 §1, §4, §9, 2018
- G Andersson, M. b. U. B. m., 2016. *Tillväxt, värdeskapande och mångbruk av skogen som resurs. Underlagsrapport från arbetsgrupp 1 inom nationella skogsprogrammet*, u.o.: u.n.
- Interpellation 2017/18:372
- Interpellation 2017/18:314
- Johansson, J., 2018. *Västerbottens-kuriren*, 12 mars, pp. 8-9.
- Justitiedepartementet, 2010. *Regeringskansiet.se*. [Online]
Available at:
<https://www.regeringen.se/49bb7e/contentassets/a38c3c86c63947a2a83d52b9814e952e/ersattning-vid-expropriation>
[Använd 14 Mars 2018].
- Miljöbalken. Kap 1 §1, Kap 31 §2, §4 2018
- Niklas Jansson, M. W., 2015. *Processen för outsourcing av ekonomifunktionen*, Örebro: Handelshögskolan, Örebro universitet.
- Pat Snowden, P. H., 2013. *Guide to Economic Appraisal of Forestry Investments and Programmes in Europe*, u.o.: European Forest Institute.
- Patrick Hildebrandt, T. K., 2009. Investment decisions under uncertainty—A methodological review on forest science studies. *Forest Policy and Economics*.
- Roos, A., 1996. Att äga skogsmark. *Fakta skog*, Issue 14. Regeringsformen 2 Kap §15
- S Wibe, O. C. H. E., 2016. *Skogsekonomi, en introduktion*. Umeå: u.n.
- Skogsaktuellt, 2016. *Äganderätt, vad är det egentligen?*. [Online]
Available at: <http://www.skogsaktuellt.se/artikel/51908/aganderatt--vad-ar-det-egentligen.html>
[Använd 12 Mars 2018].
- Skogsaktuellt, 2017. *Staten: fjällnära skog är värdelöst*. [Online]
Available at: <http://www.skogsaktuellt.se/artikel/55672/staten-fjallnara-skog-ar-vardelos.html>
- Skogsindustrierna, 2015. *Skogsindustrierna branschstatistik 2015*, u.o.: Skogsindustrierna .
- Skogsindustrierna, 2018. *Skogsindustrierna.se*. [Online]
Available at: <http://www.skogsindustrierna.se/vara-asikter/aktuella-fragor/skydda-aganderatten/>
[Använd 16 April 2018].
- Skogssällskapet, 2017. *skogssallskapet.se*. [Online]
Available at: https://www.skogssallskapet.se/kunskapsbank/artiklar/2017-11-29-vad-innebar-artskydds-forordningen.html?gclid=CjwKCAiAoNTUBRBUEiwAWje2lj7s1F9yvBJsc-wbrOkWaS-UJxtBFypO1i-Q1i-X3Yew3hU2Ieb8tRoCNpcQAvD_BwE
[Använd 13 Mars 2018].
- Skogsstyrelsen, 2016. *Skogsvårdslagsstiftningen*. Jönköping: Skogsstyrelsen.
- Skogsstyrelsen, 2016. *Skogsvårdslagstiftningen*. u.o.:u.n.
- Skogsstyrelsen, 2017. *Skogsstyrelsen.se*. [Online]
Available at: <https://www.skogsstyrelsen.se/globalassets/om-oss/radgivande-grupper/nationella-sektorsradet/20170531/punkt-8c-intrangsersattning-fjallnara-skog.pdf>
- Skogsstyrelsen, 2018. *Ökat stod till formellt skydd av nyckelbiotoper*. [Online]
Available at: <https://www.skogsstyrelsen.se/nyhetslista/okat-stod-till-formellt-skydd-av-nyckelbiotoper/>
[Använd 2 Mars 2018].
- Skogsstyrelsen, 2018. Siffror och fakta om nyckelbiotoper. *Skogs-eko*, mars, p. 17.
- Skogsstyrelsen, 2018 PM Fjällnära skog, 2018-03-16
- tidning, E. u. o., 2007. *EU:s stadga för mänskliga rättigheter*. u.o.:u.n.
- Skogsvårdslagstiftningen, §4, §19 2018

Kandidatarbeten / Bachelor Thesis
Inst. för skogsekonomi / Department of Forest Economics

1. Hallström, P. & Nylander, G. 2018. Ekonomisk analys av olika metoder att transportera flisad GROT från skogen till industrin via NLC Storuman. *An economic analysis of different methods of chipped logging residues transportation from the forest to the industry through NLC Storuman*
2. Boglind, G. & Gyllengahm, K. 2018. Lönsamhetsanalys av biomassa-fokuserad skötsel för contortatall – En ekonomisk analys av olika skötselstrategier. *Profitability analysis of biomass-focused management for lodgepole pine – An economic analysis of various silvicultural regimes*
3. Holfve, V. 2018. En analys av äganderätten och intrångsersättning. *An analysis of private ownership and compensation for intrusion*